

Meslek uygulamalarında görülen deontolojiye uymayan davranışların bir çoğu insancıl değer yargıları ile kültürel değerlerin çatışmasından doğar.

Prof.Dr. Nusret FİŞEK

Dentoloji'de yeni boyutlar

Geçmişte deontolojinin konusu, genellikle, hasta ile hekim ve hekimlerin kendi aralarındaki ilişkileri kapsardı. Bu ilişkilere yön veren temel etken de insancıl davranış kuralları idi. İnsancıl davranış kuralları evrenseldir ve değişmez. Hippocrates zamanında ne ise bugün de odur. Zaman içerisinde hekimin yaşadığı toplumun değer yargıları toplumsal gereksinimler ve tıp teknolojisindeki gelişmeler önem kazanmağa ve yeni deontolojik sorunların ortaya çıkmasına neden olur. Toplumun değer yargılarının hekimlerin davranışını etkilemesi de doğaldır. Hekim de yaşadığı toplumun bir üyesidir ve onun kültürüne bağlıdır. Kültür - yavaş da olsa zaman ile değiştiğinden deontolojik kurallarda da değişme kaçınılmazdır. Bu iki etken arasındaki etkileşimi de belirtmek gerekir. Meslek uygulamalarında görülen deontolojiye uymayan davranışların bir çoğu insancıl değer yargıları ile kültürel değerlerin çatışmasından doğar. Teknolojik gelişmelere gelince, tıpta organ transplantasyonu, yapay dölllenme gibi yeni buluşlar beraberinde yeni deontolojik sorunlar da getirmektedir.

Bu yazıda değişen toplumsal gereksinimler, değer yargıları ve teknolojik gelişmelerin yarattığı sorunlar meslek ahlakı açısından değerlendirilecektir.

İnsan Üzerinde Deney.

Deney sonucu bilinmeyen bir eylemdir. Bir deneyin insan hayatını ve sağlığını tehlikeye düşürmesi olasılığı her zaman vardır. Bu nedenle insan üzerinde deneyin meslek ahlakına aykırı olduğu düşünülebilir. Bununla beraber insan üzerinde deney yapmanın yasaklanması da olanaksızdır. Tıbbın gelişebilmesi insan sağlığına daha iyi ve daha etkin hizmet yapılabilmesi için insanlar üzerinde deney yapma zorunluğu vardır. Hatırlanması gereken bir nokta da bazı gazetelerin yazdığı gibi insanlar üzerindeki deneylerin yalnızca az gelişmiş ülkelerde değil, her ülkede yapıldığıdır. Türkiye'de, Tıbbi Deontoloji Tüzüğü'nde insan üzerinde cerrahi deneyler hariç - deneye izin vermektedir (Madde 10, 11 Kabul tarihi 13.1.1960)

Ulkemizde eleştirilmesi gereken deney yapan hekimler değil, deney yapılmasını disiplin altına almak için gerekli kurulu kurmayan ve işletemeyen Sağlık Bakanlığı ve YÖK'tür.

İnsan üzerinde deney konusunda dünya kamu oyu Nürenoerg Mahkemeleri sırasında büyük ölçüde ilgilenmişti. Dünya Tabipler Birliği 1964 yılında İnsanlar üzerinde yapılacak deneylerde gözönüne alınması gereken kuralları belirten ve "Helsinki Bildirisi" diye bilinen bir bildiri yayınlamıştır. Dünya Sağlık Örgütü ve UNESCO'da insanlar üzerinde deney konusunun incelenmesini desteklemek amacı ile "Uluslararası Tıp Bilimleri Komitesi (CIOMS) ni kurmuştur.

Uluslararası örgütlerin bu konudaki önerilerinin üç temel maddesi şunlardır:

1. Her ülke insanlar üzerinde yapılacak deney önerilerini inceleyecek ve meslek ahlakına, insan haklarına uygun bulursa izin verecek kurullar oluşturmalıdır.
2. Yapılacak deneyin deneklerin sağlığına ve hayatını tehlikeye düşürmeyeceği hususu laboratuvar ve hayvan deneyleri ile saptanmış olmalıdır.
3. Denekler, kendilerine deney konusunda ayrıntılı bilgi verildikten sonra, serbest iradeleri ile karar verirler ise deneye katılmalıdırlar.

Ülkemizde eleştirilmesi gereken deney yapan hekimler değil deney yapılmasını disiplin altına almak için gerekli kurulu kurmayan ve işletemeyen Sağlık Bakanlığı ve YÖK'tür.

Organ Transplantasyonu:

Zamanımızda tıp teknolojisindeki gelişmelerin en göze çarpıcılarından biri organ transplantasyonudur. Sorun böbrek transplantasyonu ile ortaya çıktı. Böbrek transplantasyonu ile ölümü kesin olan bir hastaya uzun bir yaşam sağlama mümkün olmuştur. Organ transplantasyonunun başarılı olması için organ bir ölüden naklediliyorsa organın ölümden hemen sonra alınması gerekir. Bu da ortaya ölümün erken saptanması sorununu çıkarmaktadır. Hasta ölmeden organını almak meslek ahlakı bir yana ceza yasalarına da aykırıdır.

Sağlıklı bir kişinin bir hastanın hayatını kurtarmak için, organını bağışlaması durumunda da hukuksal ve deontolojik sorunlar vardır. Organını verenin yaşı sorunu çözmektedir. Böbreğini veren kişi narkoz verilirken ölebilir. Ayrıca ileri de kendisine kalan böbreği hastalanırsa ölebilir. Organ veren kişinin ölümü göze alması sorunu çözmez. Cerrahların transplant yapılması teknik yönden mümkün olan organların naklinde sağlıklı bir kişinin hayatını tehlikeye atma haklarının olup olmadığı düşünülecek, tartışılacak bir konudur. Bugün, cerrahlar böbrek transplantasyonunda hastanın ölümünün kesin, organ verenin karşılaşabileceği tehlikelerin düşük olasılık düzeyinde olduğunu düşünerek organ naklini meslek ahlakına aykırı bulmamaktadır.

Diğer organların nakli deney aşamasında olduğu için bunların getirdiği sorunları "İnsan üzerinde deney" sorunu olarak tartışmak gerekir.

Çocuk Düşürme:

Çocuk düşürme ile bir hayata son verildiğinden hekimlerin çocuk düşürülmesine yardım etmeleri meslek ahlakına aykırı sayılırdı. Bu hippocrates'in yemininde de yer almıştı. Ülkemizde 1983 yılına kadar kadının isteği üzerine çocuk düşürme yasal olarak da suçtu. Tıbbi Deontoloji Tüzüğüne göre de ana hayatı söz konusu değil ise çocuk düşürme meslek ahlakına aykırı idi. Uygulama diğer ülkelerde de altmışlı yıllara kadar böyle idi. Ancak gözlemler, yasalara ve din baskısına rağmen kadın çocuk düşürmek istiyor ise hekim kendine yardım etmese de uygun olmayan şartlarda çocuğunu düşürdüğünü gösteriyordu. Bu durum ortaya yeni bir deontolojik sorun getirdi. Meslek ahlakı açısından ana sağlığını korumak ana vücudunun bir parçası olan embryo'nun gelişmesini durdurmağa kıyasla daha önemli olduğundan, hekimlerin büyük çoğunluğu birinci trimesterde uterusun boşaltılmasını meslek ahlakına aykırı saymamaktadır. Bununla beraber istek üzerine sosyal neden ile çocuk düşürmenin karşısında olmayı sürdürenler de vardır.

toplum ve hekim

Yapay Döllenme:

Üreme biolojisindeki önemli teknolojik gelişmelerden biri de "yapay döllenme"dir. İnfertilite tedavisinde sağladığı başarı nedeni ile övülecek bir gelişme olmakla birlikte hukuki ve ahlaki sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu karı - kocanın in-vitro birleştirilen yumurta ve spermi bir başka kadında geliştirilirse çocuğun annesi kimdir? Bu işlemi sağlayan hekim olmasa bu çocuk doğmazdı. O halde hekim çocuğun ana ve babası ile birlikte sorumluluğu paylaşmıyor mu? İnfertil bir koca yerine, bir başka erkeğin spermi ile kadının gebe kalmasından doğacak çocukta spermi verenin ve bu ameliyeti yapan hekimin ahlaki sorumlulukları yokmu? Bu günümüzde tartışılan ve üzerinde yazılar, kitaplar yazılan bir konudur.

Sağlıklı Yaşam Hakkı:

Çağımızda gelişen ve benimsenen insancıl değer yarıklarından biri "herkes için sağlık" yargısıdır. Geçmişte her hastayı hekim hizmetinden yararlandırma, herkesin sağlığını koruma ve destekleme toplumsal bir sorun sayılmıyordu. Hekimlerden de bu ölçüde bir hizmet beklenmiyordu. Hekimin görevi hastanın istediği hizmeti en iyi şekilde yapması idi. Günümüzde toplumsal değer yargısı herkese sağlıklı bir yaşam sağlanmasıdır. Hekimliğin temel ahlak kuralı insan hayatını korumak olduğuna göre; bu değer yargısının tıp mesleğine yansması, hükümetlerin öncülük ettiği ve yürüttüğü herkese sağlık hizmeti sunma çalışmalarına hekimlerin öncülük etmesi ve bu hareketi desteklemeleridir.

Hekim Olmayan Sağlık Personeli:

Zamanımızda hükümetlerin herkese sağlık hizmeti verme programları ve sağlık bakımının maliyetini düşürme abaları yeni bir deontolojik sorun olarak hekimlerin karşısına çıkmaktadır. Geleneksel tıp ahlakı kurallarına göre hekim mesleğini hekim olmayanlar ile paylaşmamalıdır hekim olmayanlara mesleğini öğretmemelidir. Bu sorunun bir yüzü. Diğer yüzü hekim olmayan sağlık personeline ya da abilecekleri hekim görevleri verilmez ise yeter sayıda hekim bulunmayan yerlerde - halk sağlık hizmetinden yoksun alır, önlenebilecek ölümler önlenemez. Bu da hekimlik mesleğinin amacına ters düşer. Bu nedenle bugün hekim olmayan sağlık personeline özel eğitim gördükleri alanlarda hekimlerin denetimi altında görev yapabilmeleri tek çözümlenim yolu sayılmaktadır. Bu nedenle hekimlere bu personeli denetlemek ve denetlemek görevi düşmektedir.

Sürekli Eğitim:

Yirminci yüzyıla kadar hekimlik çok yavaş gelişen bir bilim olduğu için hekimliği hocasından öğrenen bir öğrencinin öğrendiklerini unutmamak ve doğru uygulamaktan başka sorumluluğu yoktu. Bugün yapılan

araştırmalar gösteriyor ki, tıp bilgilerinin yarısı yedi yılda bir değişmektedir. Bu neden ile hekimler fakülteden mezun olduktan sonra tıptaki yenilikleri izlemezler ise, hastaları tıptaki gelişmelerden yararlanamazlar. Hastalara mümkün olan en iyi hizmeti vermemek meslek ahlak kurallarına aykırıdır. Hekimlerin eğitimlerini sürdürmeleri ahlaki bir zorunluluktur. Gelişmiş ülkelerde genellikle, hekimlerin meslek kuruluşları tıp fakülteleri ile birlikte bu hizmetin sorumluluğunu almıştır. Ülkemizde bu konunun ciddi bir biçimde ele alınmaması meslek ahlakına ters düşen davranışlarımızdan biridir.

Hekimlerin sürekli eğitimi bir yana iyi bir eğitim görmemiş bir öğrenciye tıp doktoru diploması vermek de meslek ahlakına aykırıdır. Başkanı bir hekim olan YÖK, tıp fakültelerini eğitim güçlerinin üstünde öğrenci almağa zorlamakla deontolojik hatanın sorumlusu olmaktadır.

Ölüm Hakkı (Euthenasia):

Tıp mesleğinin temel insancıl ahlak kuralı hayatı desteklemektir. Hastanın öleceği kesin de olsa, hasta büyük ağrılar içinde de olsa onun biran önce ölmesini kolaylaştırmak hekimlik meslek ahlakına ters düşer. ABD'de bitkisel hayatta ve çelik ciğerde yaşatılan bir hastada çelik ciğer, ailenin aldığı mahkeme kararı ile durdurulabilmiştir. Yine ABD'de çok ağrı çeken bir hastanın yalvarmalarına dayanmayarak hastanın ölmesini kolaylaştıran bir hemşire mahkum olmuştur. Ölecek bir hastanın hayatının sürdürülmesini hastaya işkence, meslek ahlakına aykırı bir davranış sayanlar da vardır. Devlet Tiyatrosunda gösterilen "Karar Kimin" adlı bir yapıtta bu konu ustaca işlenmişti. Hekimler ne düşünürse düşünsün yasalar kişinin ölüm hakkını tanımamaktadır.

Ölüm Cezası:

Ceza hukukunda idam cezasının yer alıp almaması günümüzde tartışılan bir konudur. İdam bir bakıma, cezadan çok ilkel bir intikam duygusunun tatminidir. Kutsal olan "Hayat" kavramına ters düşer. Bu nedenle gelişmiş olan toplumlar idam yargısını yasalarından çıkarmaktadır. Hekimlik mesleğinin temel ahlak kurallarından biri insanları yaşatmak olduğuna göre hekimlerin de hayatı sona erdirecek olan her eyleme karşı olması doğaldır. Kan davasının güdülebildiği bir toplumda yaşayan hekimin, kültürünün baskısı ile, idam hükmünü bir meslek sorunu saymaması da olasıdır.

Ölüm cezasını uygun bulup bulmamak bir yana, yasalar hekimlere idam cezasının uygulanmasında görev de vermektedir. Bu konuyu tartışan meslek kuruluşlarının görüşü bu uygulamanın tıp meslek ahlakına aykırı olduğudur. Hekim bir öldürme işlemi yer almamalıdır. Dünya Tabipleri Birliği de 1981 yılında toplanan 34. Asamblesinde hekimlerin ölüm cezasının uygulanmasında görev almalarının meslek ahlakına aykırı olduğu konusunda bir bildiriyi kabul etmiştir.